

Heybeliada ve Bronz Kılçık

Halki and Bronze Fishbone

ÖZET

İstanbul Adaları arasında dokuz takımadadan biri olan Heybeliada'da *Çam Limanı* mıntıkasında bakırla karışık demir yatakları olduğundan Yunanca "bakır" anlamına gelen "halki" sözcüğü buradan gelmektedir. Geçmiş zamanlardan beri Çam Limanı kazıla kazıla Ay biçimini almış, Ada'ya yere bırakılan 'heybe' görünümü kazandırdığından dolayı buraya Heybeliada denilmiştir. Bakırdan işlenmiş alaşım olan bronz ise Heybeliada Ruhban Mektebi'nde simgesel önem taşır ve bu *bronz kılçık* olarak sembolleşmiştir. Hera Büyüктаşıyan, *Kılçık III-IV* adlı yerleştirmesinde zamanın ağına takılan, dipten gelen, her gün üzerine eklenen hafıza parçacıkları ile kemikleşmiş geçmiş gün yüzüne çıkarmaktadır. *Kılçık*, bazen vahşi dalgaların kıyısından koparak uzaklara savrulur, bazen de tarihin ağırlığını biriktirip beden ve nesnelerin yüzeyine takılır. Balığın midesi "yuva"dır ve bu denizin belleğidir; havasını soluyup suyundan içen belleğini *Kılçık*'ta bulur. Bu esnada boğazı yaralanan ise kendini ifade edememenin acısını çeker. *Bronz Kılçık* sadece mektebin Etüd Odası'nda değildir, sınıflarda sıraların da üzerindedir. *Kılçık*, kolektif belleğin izleğidir ve çocukluk çağında kazanılan alışkanlıkları "yuva"ya taşır. Bu yüzden burası yatılı mektep şeklinde inşa edilmiştir. Bütün alışkanlıklar *Kılçık* gibi yuvadadır; yuva mektep, mektepse yuvadır. Bu aslında kimliğin kabul gördüğü çevrede dengede kalabilmenin yoludur çünkü birey cemaat içinde doğmuş, gelişmiş ve alışkanlıklar öbeğine döntüşerek belleğin kanıksadığı alanda yerini almıştır. Kolektif belleğin düşünce pratiğindeki önemi de çocuk yaşta belleğe yüklenen hakikat bilgisi ile şekillenmiştir. Bu metin, Heybeliada Ruhban Mektebi'nde sıraların üzerindeki *Bronz Kılçık* sembolünün taşıdığı o deruni mânayı tasvir etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Heybeliada, Mektep, Kılçık, Kolektif Bellek, Yuva

ABSTRACT

In Heybeliada, at *Çam Limanı*, the word "halki", meaning "copper" in Greek, is derived from the mixed copper and iron deposits there. Over the ancient times, Çam Limanı has taken on the shape of a crescent moon through excavation, resembling a 'satchel' left on the ground, which gradually led to the name Heybeliada. Bronze, an alloy made from copper, holds symbolic significance at the Heybeliada Greek Orthodox Seminary and carries symbolic value in the form of a bronze fishbone. In her two compositions titled "*Fishbone III-IV*," Hera Büyüктаşıyan reveals the solidified past entangled in the net of time, comprised of memory fragments that accumulate from the depths and are added daily. The fishbone sometimes breaks away from the edge of the wild waves, being carried far away, and at other times, it accumulates the weight of history and sticks to the surface of bodies and objects. Here, the fish's stomach is its "nest," and this is the memory of the sea; it breathes its air, drinking from its water, bringing together its soul and memory in the fishbone. Meanwhile, those wounded in the throat suffer from the pain of being unable to express themselves. This Bronze Fishbone, located in the school, is not only in the Study Room but stands atop the desks of the first, second, and third classes. The fishbone is the trace of collective memory and carries habits that should be acquired in childhood to the "nest," drawing them towards oneself. That is why this place was built as a boarding school. All habits are in the nest like the fishbone; the nest is the school, and the school is the nest. This is actually the way to maintain balance in an environment where identity is accepted. Because the individual is born and developed within the community. When habits turn into a set, they have taken their place in the area where memory is accustomed. The importance of collective memory in knowledge and thought practice is shaped by the truth knowledge loaded into memory in childhood. This text depicts the deep meaning carried by the Bronze Fishbone symbol located atop the desks in the Study Room of Heybeliada Greek Orthodox Seminary.

Keywords: Halki, School, Fishbone, Collective Memory, Home

GİRİŞ

Hera Büyüктаşıyan, *Kılçık III-IV* adını taşıyan sanatsal içerikli yerleştirmesinde zamanın ağına takılan, denizin dibine çöken ve her gün üzerine eklenen hafıza parçacıklarıyla birlikte kemikleşmiş bir geçmiş gün yüzüne çıkarmaktadır. "*Kılçık*" olarak sembolize edilen bu imge bazen vahşi dalgaların kıyısından koparak uzaklara, çok uzaklara savrulur, bazen de tarihin ağırlığını biriktirerek beden ve nesnelerin yüzeyine takılır. Bunu taşıyamayacak hâle geldiğinde suların dibine çöker, zamanın ördüğü ağlara takılır, ayaklara dolanır. Ne

Serhat Soyşekerci¹

How to Cite This Article

Soyşekerci, S. (2024). "Heybeliada ve Bronz Kılçık", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 10(1): 123-129. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10620616>

Arrival: 07 December 2023
Published: 31 January 2024

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye. ROR ID: <https://ror.org/05rsv8p09>

varki bunu sadece suların dibinde nefes alan balıklar hatırlayacaktır.² Nihayet sudan çıkarılan balık ağın içinde ya da kuru bir yerde çırpınmaya bırakılır. Bu sayede acının kendisi olur *Kılçık*; ilk ve son kez. (...)

Balıkların hafıza alanı, yuva sahası ve bir bölgenin tanınması da dâhil çevrelerindeki belirgin unsurlara dek uzanır. İnsanı önyargılardan farklı olarak her balık nerede olduğunu ve nereye gittiğini mutlaka bilir. Yaşça büyük olan balık genç balığa ne yeneceğini ve nelerden sakımlanacağını öğretir. Her yaş grubundan balıklar diğer balıkların davranışlarını izler ve nereden yiyecek bulabileceklerini onlara öğretebilir. Balıklar bilişsel etologların çağrışimsal akıl yürütme dedikleri şeye yani geçmişte öğrenilenleri gelecek durumlara uyarlama yetisine sahiptirler.³ Uzmanların ortaya koyduğu gibi daimi gruplar (aile) içinde yaşayan balıklar görüntü ya da ses yoluyla birbirlerini tanır, türdeşlerinin geçmişte nasıl davrandıklarını hatırlayıp davranışlarını buna göre değiştirebilirler. Fakat vakti zamanı gelince sessiz veya fırtınalı denizde her şey son bulur. Bu konuda memeli türlerin hepsi olmasa da balıkların biraz olsun özgür olduğunu söyleyebiliriz. En azından yüzgeçleriyle hora teperek her yola gidebilirler. Tabii bu gerçekte bize göre bir özgürlükse eğer bu durum balıkların zaferi olmalıdır. Bazen de bilinmeyen sularda yorulup zamana yenik düşerler. Biyolojik saatleri arızalanır, bundan sonra beklenen son kaçınılmazdır. Bu ise balıkların mağlubiyetidir. Öyleyse kâinat karşısında hayret etmeyen, şaşırmayan, öldükten sonraki durumun ne olacağıyla ilgilenmeyen insan gibi hayvan, yarasa, balık veya hatırlamayan değersiz şeyler de bir akla sahip olabilir.⁴ Buna rağmen insanın kendini ölüme götüren şeyin farkına varması o kadar kişisel ve insan aklına o kadar ağır baskı uygular ki kelimeleri kâğıda dökmek bile acı verir. Çünkü her insan zihninin içinde ulaşabileceği ve kaçması imkânsız o ölüm tohumunu taşır.⁵ Diğer yandan balıkların hayattayken ölüme en yakın türleri vardır ki bunlar bulanık suda kötülüğün derinliklerine kök salan kabuklulardır. Platon bunlar için “budala varlıklar”⁶ diyordu; soluk almalarına dahi izin verilmeyen bu canlıların ruhları da kötülüklerle doludur. Ancak Platon bir konuda yanılmaktadır. Çünkü ahtapotların beyni omurgasızlar arasında en büyük ve en karmaşık olanıdır, sıradışı becerilerini açıklamaları da başka yerden gelir. Onlar ne yeneceğini ve nelerden sakınabilmeyi öğrenmiş yaratıklardır ve kelimenin tam anlamıyla olaylara farklı açıdan bakabilirler. Bir ahtapot yaklaşık iki bin vantuzaya sahiptir ve her birinde yarım milyon nöron *ganglion*⁷ bulunur. Beyni aynı zamanda birbiriyle bağlantılı mini beyinlerle sürekli ilişki hâlinindedir. Örneğin kopan bir kol kendi başına sürünebilir hattâ yiyecek tutabilir. Kendini savunma amacıyla deri rengini değiştirip ışığı görebilir. Kulağa inanılmaz gelse de, görme becerisi olan bir deriye ve sekiz adet bağımsız düşünebilen bir kola sahip bu canlılar yalnızca bir veya iki yıl yaşar ki böyle bir beyin gücüne sahip başka bir hayvan için bu alışılmadık bir şeydir. Avcılardan uzak durmaya çalışarak çiftleşme ve üreme şansı elde edinceye dek büyürler. Yemek yemeyi bırakıp kilo kayb ettiklerinde artık yaşlanmaya başlamışlardır. Aristoteles bu evreyi gözlemlemiş, ahtapotların doğum yaptıktan sonra kilo verip aptallaştıklarını, suyun içinde savrulduklarının farkına varamadıklarını, suya dalıp onları elle yakalamanın bundan sonra çok kolay olduğunu söylemiştir.⁸ Ancak bu safdil gözlem yoluyla kilo vermeyi aptallaşma ile bağdaştırmak ya da kilo ile zekâ arasında böylesi bir ilişki kurmak Aristoteles metafiziğinde başlı başına bir belirsizliktir.

Türümüz için zor olan şeylerden birisi de hızlanmanın giderek alışkanlık hâline geldiği günümüz dünyasında balıkların ‘alarm’ ve ‘başı dertte’ olma gibi belirtilerine bir türlü anlam verememektir. Diğer yandan eğlence masasında alkolün yanına dizilmiş istavritlere bakıp dertlenmek, ağlamak, kahkaha atmak ya da acılı hiçliğin derin tecrübesinde demlenmek de var. Aslında bu durum balıklar gibi hemen ölmek değildir, varoluşun uzun süreli yolculuğunda derdi vereni unutup başka dertler aramanın korkunç trajedisidir. Ait olmadığı yeri bilmeyen ve “doğduğu anın sevgisizliği”⁹ ile hatıraların olanca ağırlığını taşımak zorunda kalan insan, yolculuğuna devam ederken okyanusların en büyük balığı olarak besin zincirini kontrolü altına alıp kalp çarpıntısından ölmeden kısa bir süre önce, sıcak ve Ay’sız bir gecede birer çupura ile kaçınılmaz olarak bir büyük parlatırken bile o değişmez söylemi heceler:¹⁰ “*çupura bir insanlık mirasıdır!*” Ancak balıkların başı dertteyse *Kılçık* da dertlidir, dertlenir ve her zaman kaderin sorumluluğunu üstlenir çünkü varlığın eylemine karşı hesaba çekilecektir. Üstelik bilinenin aksine ilk ve en büyük balık kılçığı denizlere ait değildir. İlginç bir şekilde çölde, hattâ İbraniler’de cisimlenmiştir. Ne varki İbraniler için kullanılan balık metaforu çok fazla anlam ifade etmez. Çünkü karadayken “çoban” görülen ve monarşinin kurucusu kabul edilen Davud çobanlığa gönderme yapılan tek kişidir. Her şey onda cisimlendiği için Tanrı da Davud’a ‘sürü’ toplama görevi vermiştir. Öyleyse, bu büyük görev karşısında kötü kralları kötü çobanlarla mukayese etmek kadar kara parçasını denizlerle mukayese etmek de yanlış bir kıyaslama olacaktır.

² Hera Büyüktaşçıyan, *Yerleştirme Bronz*, 2015.

³ Regan, *Kafesler Boşalsın*, s.93.

⁴ Râzî, *Ruh Sağlığı*, s.67.

⁵ Cassidy, *Yoldakiler*, s.166.

⁶ Platon, *Timaios*, s.111.

⁷ *Tip*. Kasları kemiklere bağlayan doku.

⁸ de Waal, *Hayvanların Ne Kadar Zeki Olduğunu Anlayacak Kadar Zeki Miyiz?*, s.263.

⁹ Çaydamlı, *Mustafa Nusa'nın Hikâyesi*, s.14.

¹⁰ Çaydamlı, *KTN Kişisel Toplantı Notları*, s.28.

İşte Heybeliada'nın heybesine takılan *Kılçık* da böyledir; olağanüstü şekilde şiirsel güçler ve alegorilerle donatılmıştır. Tıpkı Güneş'in "timsah" veya Tanrının dünyayı gözetim altına aldığı "büyük göz" olduğuna neden olan kadim inançlar gibi kuşaktan kuşağa aktarılan atalar kültüründe anlam kazanmıştır *Kılçık*. Sözü şimdilik burada bırakırken buna inanmak veya inanmamak, dolayısıyla bütün bunların gerçek mi hayal mi yoksa madde mi gölge mi olduğunu tasavvur etmek insanın referans çerçevesine bağlı olarak değişecektir.

BALIK ve KILÇIK İMGESİ

"Hükümdarlar filozof veya filozoflar hükümdar olmaya başladığında insanlar mutlu olur" diyordu Platon. Fakat ne hükümdarlar filozof oldu ne de filozoflar hükümdar. Platon'un bu 'platonik' ütopyasında ne tanrıların doğması ne filozofların devlet başkanı olması ne de devlet adamlarının felsefe öğrenmesi var olan sorunlara çözüm getirememiştir. Üstelik filozof sadece nasihat ederek veya seçkinler topluluğu kurarak bu işi halledebilir mi?¹¹ Savaşlarda bile hâlâ insanlar dövüşmekte, her iki taraf karşı tarafı insan değilmiş gibi gösterip kendi katliamına kılıf hazırlamaktadır. "Eşitsizlik sürerken kardeşler birbirine düşman, herkes ötekinin Kâbil'idir."¹² Meselâ *Kutsal Kitap* sembolizminde Hâbil'i öldüren Kâbil "çiftçi", Hâbil ise "çoban" olarak aktarılmaktadır. Benzer şekilde Kenan halkı "çiftçi", İbraniler "koyun çobanı" olarak sunulur. Bu sayede İbranî toplumunun yerleşik hayat niteliği Kudüs tapınağına bağlanır fakat tapınak yıkılır yıkılmaz göçebelik yeniden doğar. Bu durumda ziraatçı toplumların yerleşik düzene geçme başarısı Kâbil'in dünyada kurulan ilk şehir inşa etmesine bağlanır.¹³ Oysa İbranî tanrısı öteki daha büyük olmasına rağmen çobanı tercih etmiştir.¹⁴ Kaldığı kendini halkın çobanı olarak gören en iyiliksever despot bile insanın kendisine koyun uysallığında davranmasını bekleyecektir. Ne ki, çobanlık ve çiftçilikle uğraşan halklar arasındaki bu ayırım Platon'dan beri çizgisel tarihte ilerlemektedir. Hattâ Roma bile Romulus ve Remus adlı "iki çoban" tarafından kurulmuştur. Aslında dünyamız kendi halinde zararsız bir bilmeceyi ardında sanki bir gerçek varmış gibi onu açıklamaya kalkışma çılgınlığı korkunç bir serüven hâlini almıştır.¹⁵ İnsanmerkezci dünyada bu bir hayat problemidir. Meselâ güçlünün ve tahakküm edenin yazdıklarının tarihi gerçek olduğunu iddia edenlere karşı "bir zamanlar" Milattan Sonra 1 yılında içmeden esriyen falcı bir kadın şöyle diyordu:¹⁶ Ters gidiyor işler..! Yazık..! Çöküntü..! Dünyanın bu denli battığı görülümüş mü..! Roma orospu oldu, hem orospu yatağı şimdi. Sığır oldu çıktı Caesar, tanrı da Yahudi..!" Demekki kazananın hepsini aldığı bir dünya tasavvurunda bu Roma olmalıdır. Zira ilginç bir şekilde Roma kaybederse dünya da kaybedecek, masallar son bulacaktır. Öyleyse halklar için coğrafya kader olamaz çünkü coğrafya halkları tıpkı Romalılar gibi genlerine işleyen kaderlerini seçtikleri tanrılara göre çizmişlerdir. İşte bütün bunlar aklın gücünü sorguladığı ve insanı başka bir insanla karşı karşıya getirdiği için sağlıklı değildir. Çünkü her şeyden önce ilk efsanenin ne olacağı gibi anlamsız bir soruyla oyalanmaya yol açmaktadır. Kim bilir belki de bu ilk efsane hiç var olmamıştır diyordu Otto Rank, tıpkı "ilk insan çifti"¹⁷ gibi. Buna rağmen Hâbil'le Kâbil efsanesinde çobanlık çiftçilikle uğraşan halklardan hep daha "erdemli" ve daha "üstün" görülümüştür. Böylece çobanlık ve çiftçilikle uğraşan halklar birbirlerinden sürekli koparılmış ya da ayrı tutulmuştur. Mısırlılar çobanları kovarak topraklarında istememiş, Çinliler çobanlıkla uğraşan Moğollara karşı benzer tavrı sergilemiştir. Bütün müminler kardeş olmasına rağmen hiçbir zaman eşit görülmemiş, *Kılçık* gibi birbirlerini keserek yaralamış ya da öldürmüş ve bu sayede aralarına mesafe koymuştur.

Bronz Kılçık

Her şeyden önce Hıristiyanlık "kilise" şeklinde örgütlenen tek dindir. Bundan dolayı bir ilke olarak bireyin dinsel vasıflarıyla başkalarına prens, yargıç, peygamber, falcı, hayırsever ve eğitimci olarak değil papaz olarak hizmet edebilmeyi önerir. Heybeliada'nın *Papaz Dağı*'ndaki *Papaz Mektebi* de bu gerçeğe bir göndermedir. Foucault'nun sabırla izini sürdüğü Hıristiyanlığın bu ruhsal ağırlığında özel bir itaat ve gene özel bir iktidar biçimi vardır.¹⁸ *Birincisi*, bu iktidar bireyin öbür dünyadaki selâmetini emniyet altında tutan bir iktidar biçimidir. *İkincisi*, bu sadece emir veren konumunda olan bir iktidar biçimi değildir; sürünün yaşamı ve selâmeti uğruna kendini her zaman feda etmeye hazırdır. *Üçüncüsü*, sadece bütün topluluğu değil; özel olarak toplumdaki her bireyi ömrünün sonuna dek gözeten bir iktidar biçimidir. *Dördüncüsü*, bu iktidar biçimi insanların kafalarının içinde ne olduğunu bilmeden, onların ruhlarına nüfuz etmeden, onları içlerinde en derin sırları açığa vurmaya yöneltmeden asla uygulanamaz. Bu da bireyin vicdanına yön vermeyi gerektirir. Ancak iktidarın bu dört özelliği siyasal iktidar biçimlerinden tamamen farklıdır ve bu

¹¹ Ülken, *Felsefeye Giriş*, s.570.

¹² Eco, *Prag Mezarlığı*, s.65.

¹³ Guénon, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alâmetleri*, s.177.

¹⁴ Campbell, *Batı Mitolojisi*, s.111.

¹⁵ Eco, *Foucault Sarkacı*, s.143, 622.

¹⁶ Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*, s.290.

¹⁷ Rank, *Kahramanın Doğuş Miti*, s.12.

¹⁸ Foucault, *Özne ve İktidar-Seçme Yazılar II*, s.65.

şekilde düşünülüp ele alınamaz çünkü bu iktidar selâmete kavuşma arzusunu ortaya koyan temel bir stratejidir.

Hıristiyanlığın ilk yıllarında başlayan çileci hareket kişinin nefsiyle ilişkisini içeriyordu. Başlangıçta bu hareket özel yaşama dair değerlerin saf dışı bırakılmasıyla gerçekleşmişti. Bu inanış keşişliğe ve manastır yaşamına döndüğü an münzevilik pratiğinde her tür bireyciliği reddetmeye başladı.¹⁹ İsa Mesih'le bütünleşme isteği, oruç ve çile gibi iki temel davranışa yöneldi. Bu da “çile'deki simgelerin günün birinde bedende belirme umudu”²⁰ olarak ortaya çıktı. Hıristiyan öğretilerin dinî mektep ve manastırlarda uygulanması ise “ten” sorunsalı olan bedeni, duyumu, hazzın cinsini, tensel arzuların en gizli devinimlerini ve rızanın incelikli biçimini temel alan başlıca sorunsalı yarattı.²¹ Bu ise “*Ecce Homo*” ya da “*Sövilen Mesih*”, “*Direğe Bağlı Mesih*”, “*Kırbaçlanan Mesih*”, “*Merhametli Mesih*” veya “*İstirapların İnsanı*” gibi bütün sıfatlarla, bedenle Tanrının insanlaşmış ruhunun korkunç işkencelerden geçtiği Çile'nin birbirini izleyen aşamaları hâlinde gerçekleşti.²² Dolayısıyla Heybeliada Ruhban Mektebi, münzevilik pratiğinin temel stratejisi olan dinî alana *Balık Kılçığı* gibi bir “kimlik pratiği” inşa etmiştir. Aslına bakılırsa bu pratik mektep, manastır ve patrikhâne şeklinde ortaya çıkan bir “*üçleme*”dir; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh şeklinde yalnızca ve yalnızca “*Kutsal Ruh*”a işâret etmektedir.

Şekil 1. Heybeliada Ruhban Mektebi
Birinci Sınıf, *Bronz Kılçık*

Hera Büyüktaşçıyan, Yerleştirme *Bronz*,²³ 2015.

Mektepte her sınıfta sıralara *Bronz Kılçık* yerleştirilmiştir ve bu da belleğin derinliklerine karşılık gelir. *Bronz Kılçık* sıralara boyu boyunca uzanmıştır. Bu ise cemiyet yoluyla ehlileştirilen bireyin boğazına takılırcasına tarihsel travmalarla yitip giden düşünceleri, kara parçalarını ve görünmez kolektif bellek parçalarını “balık” gibi ayıklamaya çıkarılan davettir. Kolektif bellek hâlinde bedene dair pek çok şey *Kılçık*'ta toplanmıştır. Çünkü *Kılçık* itaat etmek ve selâmete yönelmektir ve bu bir iktidar kurma yasasıdır. Bu kolektif yönelme pratiği manastır ve keşiş hayatının öncüsü kabul edilen Aziz Benedict'in (480-547) söz ve davranışlarında cisimlenmiştir. Ona göre keşişler yaşamlarını özgür iradelerine göre sürdüremezler. Arzuları ve dilekleri başkeşişin emri altındadır ve bu da “*ambulantés alieno iudicio et imperio*”²⁴ cümlesinde dile gelir. “*Sürü*” çobanı takip etmek, dolayısıyla kendi iradesiyle her türlü yasaya uymak zorundadır. Yunan Hıristiyanlığı bu şekilde itaat etme durumunu “*apatheia*” olarak adlandırırken, Yunan felsefesinde “*apatheia*” terimi ise bireyin aklını kullanması sayesinde tutkularına gem vurmaya vurgulamaktadır.

Kılçık, bedene nüfuz etmesine rağmen selâmete, tehlikelerden uzak durmaya, güvenliği sağlamaya ve riskleri ortadan kaldırmak için mutlak suretle ruhu arzulamaya yönelik bir imgedir. Bunun için sürgün hayatı gereklidir ve bu da bireyin güvenlikte olması ve gözetilmesinde selâmete ulaşması için zorunludur. Sürgün bir yandan selâmete ulaşmayı vaat eder, diğer yandan insanı cemiyet yaşamından uzaklaştıracak “gayretkeşliği” öne çıkarır. Bu ise beden üzerinde kurulan ve ruha selâmet kazandıran karşı konulamaz iktidar biçimidir. Çünkü Hıristiyanlıkta Yahudilikten farklı olarak çobanla kurulan bağ bireyseldir ve bu kişisel bir teslimiyettir. *İtaat* bir erdem olduğu için Yunanlarda olduğu gibi bir amaca giden geçici bir araç değil başlı başına bir amaçtır.

¹⁹ Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, s.339.

²⁰ Corbin, *Bedenin Tarihi I*, s.59.

²¹ Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, s.82.

²² Corbin, *Bedenin Tarihi I*, s.29.

²³ <https://medyascope.tv/2019/08/18/heybeliada-ruhban-okulu-su-alti-sergisine-ev-sahipligine-hazirlaniyor->

²⁴ Foucault, *Özne ve İktidar*-Seçme Yazılar II, s.38.

Genelde İstanbul Adaları özelde Heybeliada birer ‘sürgün adası’ şeklinde dolanım girdikleri için geçmişten kalma geleneği temsil etmektedirler. Bu öyle bir gelenektir ki gemilerin hiç durmadığı, uzaktan geçip gittiği ve yitlik zamanların izleğidir, özellikle de Bizans Dönemi’ne ilişkin retrospektiftir.²⁵ Bizans Dönemi’nde Ada nüfusunun neredeyse tamamı Rum balıkçı ve denizci ailelerden oluşuyordu. Ada, inzivadaki çilecilere örnekti. Meselâ 820’de Bizans Kraliçesi Teodosie ve oğlu Vasil Heybeliada’ya sürgün edildiğinde bu tarihten sonra burası “sürgün adası”²⁶ olarak anılmaya başladı. Aya Triada Manastırı ise 860’lı yıllarda Karadeniz’den gelen Kazak korsanların yağması sonucu yıkıldı, 862’de Patrik Fotios tarafından yeniden yapıldı. Bundan dolayı Patrik Fotios bu manastırın kurucusu kabul edilir. 1204 yılında Konstantinopol’den geçen Haçlılar’ın Ada’ya çıkmasıyla manastır bir kez daha talan edildi. Bu seferki talanın uzun sürdüğü nüfus sayımından anlaşılmalıdır. 1453’te Sultan II. Mehmed’in İstanbul’u kuşatmasıyla İstanbul Adaları’nın tamamı Osmanlı İmparatorluğu’nun eline geçti. Fetihden sonra manastırlar eski işlevini kaybetti, hattâ çoğu boşaltıldı. Rum halkının büyük kısmı buradan göçtü ve bölge bir süreliğine canlılığını yitirdi.²⁷ 1562’de İstanbul’da yaşanan büyük veba salgınından kaçanların buraya sığınmasıyla bir yıl sonra yapılan nüfus sayımında Ada nüfusu 81 olarak tespit edildi. Bu sırada Avusturya monarşisinde görev alan Felemenk diplomat Ogier Ghiselin de Busbecq, 1562’de veba salgını sırasında gelmiş olduğu Heybeliada’dan üç elyazması götürmüş, kalanların kataloğu da Alman elçilik rahibi Gerlach tarafından Tubingen Üniversitesi’ne gönderilmiştir.

Anlaşılan o ki Heybeliada hem sürgün adası olması hem de talan edilmesiyle ünlüdür. Aya Triada²⁸ manastırı böylesi şöhrete sahiptir. “Aya Triada”, Hıristiyanlığın temel doktrini *Kutsal Teslis* anlamına gelir. *Αγία/Αγίος*; “*Ayia/Ayios*” ya da *Ermış*, selâmete kavuşturandır. *Aziz*, *kutsal* ya da *mübarek* gibi anlamlara karşılık gelen Triada (Τριάδα) ise “*üçlü*” demektir. Bu manastır 809’da -sonraları *Papaz Dağı* adını alan-bugünkü Heybeliada Ruhban Mektebi’nin bulunduğu yere inşa edilmiştir. Bu konuda erken döneme dair rivayetler, Bizans İmparatoru V. Leon tarafından sürgüne gönderilen rahip Theodoros Studitis’in (809-811) burayı iki yıl kullanmış olduğu yönündedir. Manastırın tam olarak ne zaman inşa edildiği bilinmese de dokuzuncu yüzyılda faaliyete geçtiği kesindir. 1063 yılında Bizans İmparatoriçesi Katerina Komnini tarafından manastıra hediye edilen İncil’e atfedilen bir rivayete göre, el yazması bir kitap burası için “Aya Triada” ifadesine yer vermektedir. Sonraları restore edilen manastır ve yanındaki mektep 1821 yangınında kül olmuştur.

Manastır ve mektep on dokuzuncu yüzyılın ortalarında İstanbul Patriği Yermanos IV tarafından inşa edilmiş, 13 Eylül 1844’te Patrik Yermanos IV’ün katıldığı törenle yeniden açılmıştır. 1894’te yaşanan depremle bir kez daha yıkılmış, yerine de binanın malî kaynağını karşılayan Paulos Stephanoviç’in adının baş harfi olan “pi” biçiminde (günümüzde bu sembol varlığını devam ettiriyor) yeniden inşa edilmiştir. Bundan kısa süre sonra da mektep olarak hizmet vermeye başlamıştır. Mektebin kütüphanesinde 50.000 cilt kitap vardır.²⁹ Fakat 9 Temmuz 1971 tarihinden itibaren “hiçbir hukuki varlığı kalmamıştır”³⁰ şeklindeki açıklamaya dayandırılarak mektep ve kütüphane kapatılmıştır. Bu konuda yapılan itirazlar, azınlıkların din okulu açmalarının Lozan Antlaşması gereği laikliğe aykırı olmadığı, “yüksek okul” şeklinde değil “mektepe” şeklinde eğitim veren “meslek lisesi” olduğu, rahip/din adamı yetiştirmek için mektebin gerekli görüldüğü, azınlıkların bu haktan mahrum bırakılmasının “eşitlik ilkesine” aykırı olacağı yönünde bir karara bağlanmıştır. Aslında onca yangın, deprem, talan, sürgün ve kapatma karşısında bugün bile tam anlamıyla çözüm ortaya koyulamaması manastır ve mektebe ilişkin soru işaretleriyle dolu kuşku ortadan kaldırılabildiği değildir.

Denizin Belleği

Mektep ve *Kılçık* âdeta birbirleriyle özdeştir. Her ikisi de “ayıklanarak” geçen onca anlatılarla söylene aktarımı hâlini almıştır. Balığın midesi “*yuva*”dır ve bu denizin belleğidir; havasını soluyup suyundan içen ruhunu ve belleğini *Kılçık*’ta bulur. Boğazı yara tutan birey ise kendini anlatamamış olmanın acısını çeker. Mektepte yer alan *Bronz Kılçık* sadece Etüd Odası’nda değildir. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıfların hepsinde ve her sıranın üstünde yer almaktadır. Bu aslında kimliğin kabul görmüş çevrede dengede kalabileceği mümkün standartları ihtiva eder. Çünkü birey cemaat içinde doğup gelişmiştir. Alışkanlıklar öbeğine dönüşünce de belleğin kanıksadığı alanda yerini almıştır. Kolektif belleğin bilgi ve düşünce pratiğindeki önemi ise çocuk yaşlarda belleğe yüklenen hakikat bilgisi ile şekillenmiştir.

²⁵ Soysekerci, “Heybeliada ve Terk-i Dünya: Talip Olduğun Yolu Yokuşuyla Seveceksin!”, s.5369.

²⁶ Çelik Bay; Erdil Polat, “Heybeliada’daki tescilli konut mimarisinin fiziksel veri analizine yönelik bir alan çalışması”, s.58.

²⁷ Albayrak, “Kent müzelerinde barış kültürü: adalar müzesi örneği”, s.36.

²⁸ Yun. Αγία Τριάδα;

²⁹ Özbayoğlu, “Heybeliada Yüzey Araştırması”, s.251-267, *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 25-29 Mayıs, Tarsus, 1998, s.253.

³⁰ Bu konu hakkında ayrıntılı çalışma için bkz: Salih İnci, “Dinler tarihi açısından Heybeliada Ruhban Okuluna genel bir bakış”, s.60, 112.

Şekil 2. Heybeliada Ruhban Mektebi
Etüd Odası, *Bronz Kılçık*

Hera Büyüктаşçıyan, *Yerleştirme Bronz*³¹, 2015.

Kılçık, kolektif belleğin izleğidir, çocuk yaşta kazanılan alışkanlıkları “yuva”ya taşır. Bu yüzden Heybeliada Ruhban Mektebi yatılı okul şeklinde inşa edilmiştir. Bütün alışkanlıklar *Kılçık* gibi yuvadadır. Yuva mektep, mektepse yuvadır. Hera Büyüктаşçıyan, “*Evini yık, ondan bir tekne yap ve hayat kurtar!*”³² adlı bir başka çalışmasında ise bir yerden başka yere yolculuk yapan halıların ve zorunlu göçlere maruz toplumlardaki belleğin izine ışık tutmaktadır. Burada bellek selâmete erişmek için unutmaya ve silinip yok olmaya karşı bir güvencedir.

SONUÇ

Mektep ve *Yuva*, toplumsal belleğin cemiyet kimliğini korumakla birlikte kolektif bilinçle hizmet etmenin temel bir ilkesidir. Kolektif düşünme biçimlerinde, sonradan edinilen bilgilerde, belleğe karışan “unutma” ve zamanın etkisiyle ortaya çıkan bütün anılarda, kimliğe ilişkin bitmek bilmez bir “ayıklama” vardır. *Yuva*’da. *Kılçık* tıpkı mektep gibi bir grup dinamiğinde “ayıklama” işlevine sahiptir. Unutma ile bellek donmuş olmasına rağmen *Kılçık* asla kopmaz; yerli yerindedir ve zihnin bütün hatıralarını birbirine bağlar. İster denizde isterse akvaryumda olsun geçmişin hatıralarını şimdiki zamanda “filtre” eder. *Kılçık*, belleğin seçme ve ayıklama işlevi olduğu kadar yaşantıların da geçtiği mekânlara musallat olur. Hatıralarla birlikte, yaşayan ve ölen balıklar gibi toplumsal belleğe çarparak geri döner, yutkundukça da *boğaza takılır*.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Ayhan, “Kent müzelerinde barış kültürü: adalar müzesi örneği”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2014.
- Bayraktar, Gülşah, “Bireysel ve kolektif bellek aralığında sanatta kimlik okumaları”, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, *Sanatta Yeterlilik Tezi*, Ankara, 2017.
- Campbell, Joseph, *Batı Mitolojisi-Tanrının Maskeleri III*, çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul: Isık, 2021.
- Cassady, Carolyn, *Yoldakiler*, çev. Feyyaz Şahin, İstanbul: Altıkkırkbeş, 2011.
- Corbin, Alain; Courtine, Jean-Jacques; Vigarello, Georges, *Bedenin Tarihi I-Rönesans’tan Aydınlanma’ya*, çev. Saadet Özen, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Çaydamlı, Kaan, *Mustafa Nusa’nın Hikâyesi-Bir Gıpiriyodi Masalı*, İstanbul: Altıkkırkbeş, 2014.
- Çaydamlı, Kaan, *KTN Kişisel Toplantı Notları*, İstanbul: Altıkkırkbeş, 2018.
- Çelik Bay, Büşra; Erdil Polat, Tuğba, “Heybeliada’daki tescilli konut mimarisinin fiziksel veri analizine yönelik bir alan çalışması”, *Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 1: 45-62, 2018.
- de Waal, Frans, *Hayvanların Ne Kadar Zeki Olduğunu Anlayacak Kadar Zeki Miyiz?*, çev. Ahmet Burak Kaya, İstanbul: Metis, 2017.
- Eco, Umberto, *Foucault Sarkacı*, çev. Şadan Karadeniz, İstanbul: Can, 2016.
- Eco, Umberto, *Prag Mezarlığı*, çev. Eren Yücesan Cendey, İstanbul: Doğan Kitap, 2017.
- Foucault, Michel, *Özne ve İktidar Seçme Yazılar II*, çev. I. Ergüden ve O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı, 2014.
- Foucault, Michel, *Cinselliğin Tarihi*, 2. Baskı, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı, 2007.

³¹ <https://medyascope.tv/2019/08/18/heybeliada-ruhban-okulu-su-alti-sergisine-ev-sahipligine-hazirlaniyor->

³² Bayraktar, “Bireysel ve kolektif bellek aralığında sanatta kimlik okumaları”, s.84.

- Guénon, René, *Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alâmetleri*, çev. Mahmut Kanık, İstanbul: İz, 1990.
- İnci, Salih, “Dinler tarihi açısından Heybeliada Ruhban Okuluna genel bir bakış”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Doktora Tezi*, Konya, 2007.
- Nietzsche, Friedrich, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, çev. A. Turan Ofıazoğlu, İstanbul: Cem, 2002.
- Özbayoğlu, Erendiz, “Heybeliada Yüzey Araştırması”, *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 25-29 Mayıs, Tarsus, 1998.
- Platon, *Timaios*, çev. Erol Güney-Lütfi Ay, İstanbul: Cumhuriyet, 2001.
- Rank, Otto, *Kahramanın Doğuş Miti-Mitolojinin Psikolojik Yorumu*, çev. Gökçe Yavaş, İstanbul: Pinhan, 2019.
- Râzî, Ebû Bekir, *Ruh Sağlığı-et-Tıbbu'r rûhânî*, çev. Hüseyin Karaman, İstanbul: İz, 2011.
- Regan, Tom, *Kafesler Boşalsın-Hayvan Haklarıyla Yüzleşmek*, çev. Serpil Çađlayan, İstanbul: İletişim, 2007.
- Soyşekerci, Serhat, “Heybeliada ve Terk-i Dünya: Talip Olduğun Yolu Yokuşuyla Seveceksin!”, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 9(78), 5369-5375, 2023.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Felsefeye Giriş*, Ankara: DoğuBatı, 2022.